

Puzzel: Wat is een staatsgreep?

Korte omschrijving werkvorm

In de zomer van 2016 is er een mislukte poging tot een staatsgreep gedaan in Turkije. Maar wat is een staatsgreep eigenlijk? De leerlingen bekijken de kenmerken van een staatsgreep en een rijtje met enkele andere manieren waarop machtswisselingen plaats kunnen vinden. Daarna bepalen ze van verschillende voorbeelden in de Nederlandse en Europese geschiedenis of het daarbij om een staatsgreep, een burgeroorlog, een revolutie, een invasie of om democratische verkiezingen ging.

Leerdoel

- Leerlingen begrijpen dat machtswisselingen op verschillende manieren tot stand kunnen komen. Ze kunnen uitleggen op welke manier een machtswisseling plaatsvindt bij een staatsgreep, een burgeroorlog, een invasie, een revolutie en bij verkiezingen.
- De leerlingen kennen enkele voorbeelden van deze machtswisselingen in de geschiedenis van Nederland en/of andere Europese (buur)landen.

Bronnen

- Diverse Engels- en Nederlandstalige Wikipediapagina's over staatsgreep, revolutie, burgeroorlog, invasie en over specifieke voorbeelden van deze fenomenen.

Duur

20 minuten

Benodigheden

Voor elke leerling een uitgeprint informatieblad (1 pagina) en werkblad (2 pagina's).

Handleiding

- Introduceer het onderwerp: vertel dat er een mislukte staatsgreep heeft plaatsgevonden in Turkije.
- Vraag of de leerlingen kunnen omschrijven wat een staatsgreep is. Vraag of ze nog andere manieren kunnen opnoemen waarop in een land de macht in andere handen kan overgaan.
- Geef elke leerling een informatieblad en een werkblad.
- Geef de leerlingen ongeveer 15 minuten de tijd om het informatieblad te lezen en het werkblad in te vullen.
- Bespreek de antwoorden klassikaal.

Extra lestip: de drie kolommen in het werkblad zijn ook te verknippen tot kaartjes. Maak groepjes of duo's in de klas en laat de leerlingen eerst het goede jaartal bij elke gebeurtenis zoeken. Laat ze daarna het lege kaartje beschrijven met 'staatsgreep', 'revolutie' etc. Op deze manier past de werkvorm ook goed in een geschiedenisles.

Informatieblad: wat is een staatsgreep?

Deze zomer (2016) deed het leger in Turkije een poging tot een staatsgreep. Dat is niet voor het eerst. Er zijn in Turkije in de afgelopen vijftig jaar al vaker staatsgrepen gepleegd door het leger: in 1960, 1971, 1980 en in 1997. Maar wat is dat eigenlijk, een staatsgreep?

Een **staatsgreep** (of: 'coup') is een ondemocratische en illegale manier om de macht te grijpen in een land. Bijvoorbeeld wanneer mensen van buiten de regering afzetten, of wanneer mensen in de regering hun regeringspartners afzetten. Ook wanneer een regering haar macht uitbreidt op een manier die tegen de wet ingaat, noem je dat een staatsgreep.

Iemand die een staatsgreep wil plegen, zorgt vaak eerst dat hij handlangers heeft in het leger en controle heeft over de media. Anders is de kans groot dat de staatsgreep mislukt.

Andere manieren van machtswisseling

Er zijn nog heel wat andere manieren waarop de macht in andere handen kan overgaan:

- **Revolutie:** Een plotselinge opstand van het volk. Meestal is het doel dat er een andere regering komt, soms ook een ander politiek systeem. Bij revoluties vallen soms veel doden en gewonden, maar ze kunnen ook vreedzaam verlopen.
- **Burgeroorlog:** Een oorlog waarbij twee of meer bevolkingsgroepen uit hetzelfde land elkaar met geweld bestrijden. Burgeroorlogen kunnen heel lang duren en er komen vaak veel mensen om.
- **Invasie:** Wanneer een leger het gebied van een ander land binnentrekt. Meestal is het doel om dat land te veroveren of om de regering daar te verdrijven.
- **Verkiezingen:** Een democratische, legale en vreedzame manier om machtswisseling te regelen, waarbij de bevolking door middel van een stemming bepaalt welke mensen in de komende periode het land mogen besturen. Deze stemming hoort regelmatig te worden georganiseerd (bijvoorbeeld elke vier jaar), en niemand mag daarbij dwang uitoefenen of eisen dat iemand zijn of haar keuze openbaar maakt.

Werkblad: Machtswisselingen

Hieronder zie je een paar voorbeelden van machtswisselingen. Geef bij elk voorbeeld in de derde kolom aan om wat voor soort machtswisseling het gaat. Kies tussen:

- Staatsgreep
- Revolutie
- Burgeroorlog
- Invasie
- Verkiezingen

Voorbeelden van machtswisselingen in Nederland

Jaar	Wat gebeurde er?	Dit was een... (vul in)
1672	Nederland wordt aan alle kanten aangevallen. Het volk is in paniek en denkt dat Johan de Witt, de belangrijkste staatsman van dat moment, een verrader is. De Oranjepartij grijpt de macht. Ze zetten Johan de Witt af en benoemen prins Willem III tot stadhouder.	
1795	Het is onrustig in Europa. In veel landen verzetten mensen zich tegen de adel en de bestuurders van het land. Zij vinden dat het geld en de macht in het land oneerlijk verdeeld zijn. In Nederland dreigt een volksoptstand en de stadhouder, Willem V, vlucht naar Engeland. Een dag later, op 19 januari 1795, richten de opstandelingen de Bataafse Republiek op.	
1918	De Eerste Wereldoorlog is net voorbij. Overal in Europa heerst honger en armoede. Een kleine groep rijken is juist rijker geworden van de oorlog. De socialist Pieter Jelles Troelstra houdt opzweepende toespraken. Hij zegt dat de Nederlandse arbeiders de macht over zullen nemen van de kapitalisten. <i>(De regering heeft alle tijd om maatregelen te treffen en de arbeidersopstand mislukt.)</i>	
1940	Het Duitse leger valt Nederland binnen. Na een luchtbombardement op Rotterdam geeft Nederland zich over. De regering en de koninklijke familie vluchten naar Engeland. De Tweede Kamer wordt ontbonden. Het landsbestuur wordt overgenomen door de Duitse rijkscommissaris Arthur Seyss-Inquart.	
2002	In 2002 wordt een nieuwe partij opgericht: Lijst Pim Fortuyn (LPF). Pim Fortuyn is een opvallende verschijning die het politieke debat volledig beheerst. Op 6 mei 2002, ruim een week voordat de mensen naar de stembus mogen, wordt hij echter vermoord. Voor- en tegenstanders zijn geschokt. De LPF krijgt alsnog 26 zetels en komt in de nieuwe regering, samen met CDA en VVD.	

Voorbeelden van machtswisselingen in Europa en buurlanden

Jaar	Wat gebeurde er?	Dit was een... (vul in)
1936	In de jaren 30 in Spanje zijn er grote spanningen tussen socialisten en nationalisten. In 1936 besluiten enkele nationalistische generaals om de macht te grijpen. Dat lukt niet meteen, de socialisten vechten terug. Het leidt tot een oorlog van drie jaar lang. In 1939 eisen de nationalisten de overwinning op, waarna generaal Franco het land tot 1975 als dictator bestuurt.	
1980	Turkije heeft last van torenhoge werkloosheid en inflatie. De politieke partijen in Turkije zijn fel met elkaar in conflict. Regelmatig worden politici vermoord. Op 12 september 1980 grijpt het leger de macht. Ze heffen alle bestaande politieke partijen op, zorgen voor economische hervormingen en schrijven een nieuwe grondwet.	
1989	Eind jaren 80 verzacht de Sovjet-Unie haar greep op Oost-Europa. De Oost-Duitse bevolking voelt zich daardoor vrij om massaal te demonstreren. Op 9 november 1989 valt de Muur. De communistische dictatuur gaat over in een democratie en Oost-Duitsland herenigt zich met West-Duitsland tot één land.	
1992	In het voorjaar van 1992 stemmen Bosnische moslims voor onafhankelijkheid van Bosnië-Herzegovina. De Servische minderheid in Bosnië is fel tegen. Er breken gevechten uit. Het grootste drama voltrekt zich in Srebrenica. Op 11 juli 1995 vermoorden Bosnisch-Servische milities daar meer dan 7000 moslims.	
2010	Op 17 december 2010 steekt een Tunesische straatverkoper, Mohammed Bouazizi, zichzelf uit wanhoop in brand. In de dagen daarop zijn er protesten om hem te herdenken. De protesten zijn gericht tegen de corrupte regering en worden steeds grootschaliger. De president schakelt het leger in, maar de soldaten zijn niet bereid om op het volk te schieten. De president vlucht het land uit.	
2014	In het voorjaar van 2014 dringen gewapende mannen het parlamentsgebouw van de Oekraïense deelrepubliek de Krim binnen. Twee vliegvelden en de staatstelevisie worden ook bezet. Rusland ontkent betrokkenheid, maar later blijkt dat de militairen daar wel in opdracht van Rusland zijn. Vroeger hoorde de Krim bij Rusland en er wonen ook nog steeds veel etnische Russen, die graag bij Rusland willen horen. Rusland zegt hen te willen beschermen.	

Antwoordmodel: Machtswisselingen

In te vullen antwoorden:

- Staatsgreep
- Revolutie
- Burgeroorlog
- Invasie
- Verkiezingen

Voorbeelden van machtswisselingen in Nederland

Jaar	Wat gebeurde er?	Dit was een... (vul in)
1672	Johan de Witt wordt afgezet, benoeming van prins Willem III tot stadhouder.	staatsgreep
1795	Uitroepen van de Bataafse Republiek.	revolutie
1918	Pieter Jelles Troelstra houdt toespraken en zegt dat de Nederlandse arbeiders de macht over zullen nemen.	(oproep tot) revolutie
1940	Het landsbestuur wordt overgenomen door de Duitse rijkscommissaris Arthur Seyss-Inquart.	invasie
2010	In 2002 komt er een nieuwe partij in de regering, waarvan de lijsttrekker een week voor verkiezingsdag is vermoord: de Lijst Pim Fortuyn (LPF).	verkiezingen

Voorbeelden van machtswisselingen in Europa en buurlanden

Jaar	Wat gebeurde er?	Dit was een... (vul in)
1936	Gewapend conflict eind jaren 30 in Spanje.	burgeroorlog
1980	Het leger grijpt de macht in Turkije.	staatsgreep
1989	De Muur valt.	(vreedzame) revolutie
1992	Conflict tussen Bosnische moslims en Bosnische Serviërs.	burgeroorlog
2010	Protesten in Tunesië.	revolutie
2014	Russische soldaten nemen de macht over in de Krim.	invasie